ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἀπὸ τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1965 ἤρχισε λειτουργοῦσα ἐν Ἰωαννίνοις ἡ 5η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, ἱδρυθεῖσα διὰ τοῦ Β. Διατάγματος 550/1965 καὶ ἔχουσα ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν της τὰ μνημεῖα τῆς Ἠπείρου, τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἔφορος ἐτοποθετήθη ἡ ὑπογραφομένη, Ἐπιμελητὴς δὲ ὁ κ. Π. Βοκοτόπουλος.

Ἡ προσπάθειά μας ἐστράφη κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς μεγάλης εἰς ἔκτασιν καὶ περιεχόμενον αὐτῆς περιφερείας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρώτης γνωριμίας μας μὲ τὰ μνημεῖα καὶ διαπιστώσεως τῶν ἀμεσωτέρων ἀναγκῶν συντηρήσεως τούτων. Προσέτι ἡ ἔναρξις δημιουργίας ἀρχείου τῶν μνημείων, γνωστῶν ἢ ἀγνώστων μέχρι σήμερον, ὡς καὶ φωτογραφήσεώς των ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων.

Λόγῳ τοῦ περιριωσμένου χρόνου καὶ τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος, κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους μῆνας τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε ἀνελάβομεν τὴν Ἐφορείαν, ἐπεσκέφθημεν κυρίως τὰ εἰς προσιτὰς περιοχὰς μνημεῖα καὶ ἰδίως ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἀξιολογώτερα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκεῖνα, δι' ἃ ὑπῆρχον ἐπείγοντα θέματα συντηρήσεως.

Ἠρχίσαμεν μὲ τὴν μελέτην τῶν σημαντικῶν μνημείων τῆς Ἄρτης τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, τὴν ἀναστήλωσιν καὶ δημοσίευσιν ἔχει ἀναλάβει ἀπὸ ἐτῶν ὁ Καθηγητὴς κ. Ἀ. Ὀρλάνδος. Ἐξακολουθῶν τὸ σωστικὸν ἔργον του καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἐπεράτωσε τὴν ἀναστήλωσιν τῆς μεγάλης Τραπέζης τῆς Παρηγορητίσσης, ἐξόδοις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Αὕτη θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς αἴθουσα Μουσείου. Ἐπίσης διεμορφώθη ἡ πρόσβασις πρὸς τὸν αὐτὸν ναὸν καὶ ἐτοποθετήθη νέα περίφραξις τοῦ περιβόλου του (βλ. Τὸ Ἔργον 1965, σ. 146).

Εἰς τὸν Νομὸν Ἄρτης ἐπεσκέφθημεν ἄλλον ἀξιόλογον ναὸν τῶν χρόνων τοῦ Δεσποτάτου, τὴν Κόκκινην Ἐκκλησιὰν Βουλγαρελίου (νῦν Δροσοπηγή). Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ ναὸς οὗτος ἔχει ἀναστηλωθῆ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ δημοσιεύσαντος παλαιότερον τὸ μνημεῖον (Ἠπειρωτικὰ Χρονικά τ. Β' (1927), σ. 153-169) καὶ περιφρουροῦντος τὰ μνημεῖα τοῦ Νομοῦ Ἄρτης Καθηγητοῦ κ. Ὀρλάνδου. Ἐδῶ διεπιστώσαμεν τὴν ἀνάγκην συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων σῴζονται ὡρισμέναι προσωπογραφίαι ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην, ὅπως ἡ τοῦ Ἰωάννου Τζιμισκῆ καὶ τῆς συζύγου του Ἄννης (ἔ.ἀ. σ. 162), αἵτινες παραμένουν εὐτυχῶς ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν των παρὰ τὸν θρυμματισμὸν τῶν κονιαμάτων γύρωθεν (Πίν. 296 α).

Εἰς τὴν Θεσπρωτίαν, ἡ ὁποία περιμένει ἐρευνητὰς διὰ τὰ μόλις ἐπισημανθέντα ἕως τώρα μνημεῖα της ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἐσημειώσαμεν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἐνδείξεων ὑπάρξεως θέσεων πρὸς ἀνασκαφήν, τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Δονάτου. Τοῦτο εὑρίσκεται εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τὰ χωρία Ἀγορὰ καὶ Ζερβοχώριον, ἐντὸς ἀρκούντως ὑψουμένων ὑπολειμμάτων ἑλληνιστικοῦ φρουρίου, ὅπου διακρίνει τις τάφους σεσυλημένους ἢ μή, ὡς καὶ κτίσματα. Τὸ ἐκκλησίδιον (διαστάσεων 7 x 5.50 μ.) ἐσωτερικῶς μὲν εἶναι τελείως ἀνανεωμένον, τὸ ἐξωτερικόν του ὅμως μαρτυρεῖ ὅτι ἐκτίσθη ἐν μέρει ἀπὸ ὑλικὰ ἀρχαίου ναοῦ. Πλάκες φέρουσαι τριγλύφους καὶ σταγόνας ἐπὶ ἄλλων μεγάλων πλακῶν σχηματιζουσῶν εἶδος εὐθυντηρίας, ἀποτελοῦν τὸ κάτω μέρος τοῦ ναοῦ (Πίν. 296 β). Ἄφθονα πήλινα ὄστρακα ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων εἶναι διεσκορπισμένα πέριξ τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὴν Θεσπρωτίαν ὁμοίως ἀνήκει ἓν ἀξιόλογον, ἀλλ' ὀλιγώτερον γνωστόν, μνημεῖον τῶν χρόνων τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Πρόκειται περὶ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, κειμένης παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κωκυτοῦ (παραποτάμου τοῦ Ἀχέροντος), εἰς τὸ χωρίον Κυψέλη (πρῴην Τουρκοπάλουκον). Ὁ ἀείμνηστος Δ. Εὐαγγελίδης εἶχε δημοσιεύσει περὶ αὐτῆς περίληψιν ἀνακοινώσεώς του εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ Θ' Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου (τ. Α (1955), σ. 182-183). Ἐντὸς χώρου μὲ ἠρειπωμένα κτήρια γύρωθεν, τὰ προσκτίσματα τῆς μονῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ καλῶς σχεδὸν διατηρουμένη Τράπεζα (Πίν. 297 α), μεταβεβλημένη σήμερον εἰς ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, σῴζεται ἀνέπαφος, τοὐλάχιστον ἐξωτερικῶς, ναὸς ἀνοικοδομηθείς, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς ἡλλοιωμένης ἐν μέρει ἐπιγραφῆς, τὸ 1242 ἀπὸ τὸν Δεσπότην Μιχαὴλ Β' Δούκα (Πίν. 297 β-γ). Εἶναι ὁ ἴδιος κτήτωρ καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κάτω Παναγιᾶς τῆς Ἄρτης, μὲ τὸν ὁποῖον ἄλλωστε ὁ ναὸς οὗτος εἶναι λίαν συγγενὴς ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τοιχοδομίας. Ὁ σταυρεπίστεγος αὐτὸς ναὸς ἐντυπωσιάζει ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ποικιλίας τῆς μορφῆς τῶν στεγῶν ἐξωτερικῶς (Πίν. 298 α). Μονοκλινεῖς, δικλινεῖς, τετρακλινεῖς ἢ τρουλλωταὶ στέγαι τέμνουν τὴν ὅλην στέγασιν εἰς διάφορα ὕψη καὶ δίδουν εἰς τὸ μνημεῖον τὴν ἐντύπωσιν τῆς κινήσεως, τὴν ὁποίαν συμπληρώνουν αἱ κεραμοπλαστικαὶ διακοσμήσεις. Τὰ γνωστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους ναοὺς τοῦ 13ου αἰ. πήλινα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

διακοσμητικὰ μοτίβα, ὡς ὀδοντωταὶ ταινίαι, ζῶναι ἐκ μαιάνδρων, δισέψιλον, κλειδόσχημα, παράλληλοι ὀρθαὶ γωνίαι, «ἥλιοι» καὶ ἄλλα καλύπτουν πλουσίως τὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων (Πίν. 298 β). Ὁμοίως ἐναλλασσόμεναι τετράγωνοι μικραὶ πλίνθοι καὶ ὑπόλευκοι πωρόλιθοι ἢ ἀκόμη ἐπάλληλοι εἰς τεθλασμένην γραμμὴν σειραὶ ἐκ τῶν δύο αὐτῶν ὑλικῶν εἰς τὰ τυφλὰ παράθυρα προσθέτουν χρῶμα εἰς τὸν ὅλον διάκοσμον. Ἐλπίζομεν νὰ μελετήσωμεν τὸ σημαντικὸν τοῦτο μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ δι' ἀναστηλώσεως.

Σπαράγματα βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν (Ἄγγελον 14ου αἰ.) ἀνεύρομεν εἰς μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἰς τὸ χωρίον Ράϊκον τοῦ Ν. Ἰωαννίνων. Πρὸς τὴν ἀναζήτησιν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν εἰς τὴν ὅλην περιοχὴν θὰ στρέψωμεν βεβαίως τὰς ἐρεύνας ἡμῶν.

Ἀλλ' ἡ πρώτη ἀνίχνευσις τῆς Ἠπείρου μᾶς ἀπεκάλυψεν ἰδίως πλῆθος ναῶν 16ου - 19ου αἰ., καταγράφων μὲ τοιχογραφίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἠπειρωτῶν ζωγράφων. Εἶναι ἓν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς ὀλίγον γνωστὸν ἕως σήμερον. Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ σταυρεπίστεγοι ναοὶ 16ου - 17ου αἰ., οἱ ὁποῖοι συνεχίζουν τὴν παράδοσιν τῶν ναῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ὡς παράδειγμα δίδομεν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου (Πίν. 299 α) εὑρισκομένην εἰς Πέντε Ἐκκλησιές (πρῴην Οὐζντίνα), ὅπου σῴζονται καὶ ἕτεραι ἐκκλησίαι, δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδου εἰς τὰ Ἠπειρωτικὰ Χρονικά, τ. Β' σ. 274 - 276. Ὁ ναὸς φέρει ἐπιγραφάς, αἱ ὁποῖαι τὸν χρονολογοῦν εἰς τὸ 1610. Εἶναι κατάγραφος καὶ ἔχει εἰς τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον Μεγάλην Δέησιν μὲ τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους ἐνθρόνους καὶ δύο Ἀγγέλους ὀρθίους τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Ἄλλοι τύποι ναῶν ἀπαντώντων συχνὰ ἐν Ἠπείρῳ εἶναι αἱ μονόκλιτοι ἢ μεγάλαι τρίκλιτοι βασιλικαὶ τοῦ 18ου - 19ου αἰ., αἱ ὁποῖαι ἔχουν κουμπέδες κατὰ μῆκος τῶν κλιτῶν καὶ στοὰς ἐξωτερικῶς, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται βεβαίως ὅλοι οἱ γνωστοὶ τύποι ναῶν.

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἡγουμενίτσαν εἴδομεν σειρὰν χωρίων μὲ ναοὺς 16ου - 18ου αἰ. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὴν Κληματιάν (πρῴην Βελτσίστα), ὅπου ὁ περιέχων τοιχογραφίας τῶν ζωγράφων Φράγκου καὶ Γεωργίου Δικοτάρη τοῦ 1568 μικρὸς ναός, τὸν ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ Δ. Εὐαγγελίδης (Δελτ. Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἑταιρ., περ. Δ, τ. Α' (1959), σ. 40 - 45). Ἐντὸς τοῦ χωρίου αὐτοῦ σῴζονται ἀκόμη καὶ ἄλλοι: 1) Ἅγιος Δημήτριος, ναὸς σταυρεπίστεγος μὲ χρονολογίαν ,ΖΞϹ' (= 1558) ἐξωτερικῶς, ἐπὶ τῆς Ν. κεραίας τοῦ σταυροῦ, κατάγραφος μὲ λίαν ἀμαυρὰς τοιχογραφίας. 2) Κοίμησις Θεοτόκου, μονόκλιτος ναΐσκος μὲ καλῶς διατηρημένας τοιχογραφίας τοῦ 17ου αἰ. 3) Ταξιάρχης· ἐδῶ ἔχουν καταπέσει αἱ τοιχογραφίαι. 4) Ἅγιος Νικόλαος, ἠρειπωμένος.

Ὀλίγον ἀπέχουσα ἀπὸ τὴν Κληματιὰν εὑρίσκεται ἡ Μονὴ Παλιουρῆς. Τὸ Καθολικὸν εἶναι τρίκλιτος, μὲ πολλοὺς κουμπέδες, βασιλικὴ καὶ πλουσιωτάτην λαϊκὴν εἰκονογράφησιν ἀπὸ τοὺς ζωγράφους Θεοδόσιον καὶ τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον, τοὺς Ἰωαννίτας, τοῦ 1833. Ἐδῶ εὕρομεν καὶ μικρὰν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (0,365 x 0,30 μ.) μὲ τὴν ὑπογραφήν: *Χεὶρ Ἐμμανουὴλ Ἱερέως τοῦ Τζάνε ,ΑΧΟΗ'* (1678). Ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἐπίσης ἡ ἐπιγραφή: *δι' ἐξόδων Χατζῆ Διονυσίου Πνευματικοῦ.*

Εἰς τὰ Γραμμενοχώρια εἴδομεν τὴν μικρὰν σταυρεπίστεγον ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ 1615 εἰς τὸ χωρίον Βαγενῆσι, ἀπὸ ὅπου καὶ οἱ ὁλόσωμοι Ἀπόστολοι ἀπὸ τὴν Μεγάλην Δέησιν ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου (Πίν. 299 β). Εἰς τὸ χωρίον Γραμμένον, εἰς τοὺς Ἁγίους Ταξιάρχας, μεγάλην νεωτέραν βασιλικὴν τοῦ 1819, φυλάσσεται πολυπρόσωπος εἰκὼν τῆς Δευτέρας Παρουσίας (διαστάσεων 1.18 x 0,83 μ.) μὲ τὴν ὑπογραφήν: *Κόπος καὶ σπουδὴ Θεοδώρου Πουλάκη τοῦ Κρητός*, πανομοιότυπον εἰκόνος σῳζομένης ἄλλοτε εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐλεούσης τῆς νήσου Ἰωαννίνων καὶ δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Σωτηρίου (Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ τ. Β' (1931) σ. 5 - 9, πίν. Β').

Νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, ἐντὸς δυσπροσίτων φαράγγων, εἶναι τὰ Κατσανοχώρια. Σῴζονται ἐδῶ ναοὶ τοῦ 17ου αἰ., οἱ ὁποῖοι, ἐκτὸς τῶν τοιχογραφιῶν, περιέχουν ἀκόμη καὶ καλὰς εἰκόνας.

Εἰς τὸ χωρίον Πάτερον ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, Καθολικὸν ἄλλοτε μονῆς, ἀνεγερθεὶς συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφήν του τὸ 1650, ἔχει νεωτέρας τοιχογραφίας. Εἰς τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον του μεγάλαι δεσποτικαὶ εἰκόνες μὲ ἀφιερώσεις καὶ χρονολογίας τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰ. 1) Ἁγία Παρασκευὴ μὲ σκηνὰς τοῦ βίου της πέριξ. 2) Ἅγιος Ὀνούφριος μὲ ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Νικολάου Ἱερέως.* 3) Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος μὲ ἐπιγραφήν: *Δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Ἀρχόντως τοῦ Μίχου, ΑΧΞΓ* (= 1663). 4) Χριστὸς ἔνθρονος μὲ ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Θεοδώρου Πούλου, ΑΧΝΑ* (1651). 5) Θεοτόκος ἔνθρονος, μὲ ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

θεοῦ Ἰωάννου Γκούα (Πίν. 299 γ), 6) Ἅγιος Νικόλαος ἔνθρονος, 7) Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ μὲ τὴν ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Σταύρου, ΑΧϟΑ* (1691). Ἐκτὸς τῶν εἰκόνων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν χαρακτηριστικὴν τεχνοτροπίαν τῶν ἠπειρωτικῶν εἰκόνων, ὑπάρχει καὶ εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως, Κρητὸς ζωγράφου τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἐξίτηλος: *Δέησις τῆς δούλης*..... *ΑΧΞΔ* (1664).

Εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Κορύτιανης μὲ τοιχογραφίας τοῦ 17ου αἰ. σῴζεται ἀκόμη ὁ χορός εἰκόνων. Ἄλλη ἐκκλησία τοῦ 1662 ἀνανεωθεῖσα πολλάκις, εἶναι ἡ τοῦ Ἁγίου Συμεὼν εἰς τὴν Κορύτιανην ὁμοίως.

Εἰς τὸ χωρίον Πλαίσια μεγάλη ἐκκλησία μὲ τοιχογραφίας. Εἰς τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον, ἀπὸ ὅπου δυστυχῶς ἐκλάπησαν πρὸ ἔτους αἱ εἰκόνες, ὑπάρχουν ἀκόμη δύο μεγάλαι εἰκόνες: 1) Ἅγιος Ἀθανάσιος, μὲ ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Θοδωρὶ Νίκα*, 2) Ἅγιος Ἰωάννης μὲ σκηνὰς τοῦ βίου του καὶ τὴν ἐπιγραφήν: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου Μιχούτζη(;) ΑΧΝΓ* (1653).

Εἰς τὴν Ἀετοράχην, ὁ Ἅγιος Βλάσιος, ναός τοῦ 1647. Ἄλλη ἐκκλησία, ὁ Ἅγιος Μηνᾶς μὲ τοιχογραφίας τοῦ 1788, ἀπὸ ἐντοπίους ζωγράφους τῆς ἐποχῆς, ὡς λέγεται εἰς τὴν ἐπιγραφήν: *Ἱστορήθη διὰ χειρὸς ἐμοῦ ταπεινοῦ Κωνσταντίνου καὶ Σέριου τῶν Ἱερέων ἐκ κώμης Κορίτανης, ἔτους ΑΨΠΗ* (1788) *Σεπτεμβρίου 15*. Τοὺς ἐντοπίους αὐτοὺς ζωγράφους εὕρομεν καὶ εἰς τὴν πλησίον κειμένην Φανερωμένην, μεγάλην τρίκλιτον βασιλικὴν μὲ πολλοὺς κουμπέδες. Πλουσιωτάτη διακόσμησις μὲ λαϊκὰς τοιχογραφίας εἰς ἀπείρους πολυπροσώπους σκηνάς, καλύπτει ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Ἐκτὸς τῶν συνήθων ἁγιογραφικῶν θεμάτων εἰκονίζονται καὶ λεπτομέρειαι μὲ λαϊκὴν φαντασίαν, ὡς π.χ. τὰ ἐν τῇ Κιβωτῷ ζῶα, οἱ μῆνες μὲ τὰ ζώδια, τὸ πῦρ, ἡ χάλαζα, ἡ χιών, οἱ κρύσταλλοι, ὅλα μὲ πραγματιστικὴν μορφήν, ἐκτελούμενα μὲ ἐλευθερίαν καὶ ἀφηγηματικὴν διάθεσιν. Ἐπιγραφὴ ἐπάνω ἀπὸ τὴν δυτικὴν θύραν, ἐσωτερικῶς, ἀναφέρει καὶ αὐτὴ λεπτομερῶς τοὺς συντελέσαντας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου:

Ἱστορήθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου Μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Μακαρίου, διὰ συνδρομῆς καὶ ἐπιτροπείας ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα καὶ ἄνωθεν ἐννέα κουμπέδες Παναγιώτου Βενέτη, ὁ Παντοκράτωρ καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ διὰ χειρὸς Νικολάου τοῦ Πλακίδα, ὁ δὲ Πρόδρομος καὶ ἡ Παναγία διὰ χειρὸς Ἀθανασίου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἱερὸν καὶ δύο κουμπέδες ἔξω τοῦ Ἱεροῦ διὰ χειρὸς Χρίστου Ἱερέως καὶ Γεωργίου αὐταδέλφων. Ἀπὸ τὸν Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελον καὶ Ἀποκάλυψιν καὶ Πᾶσαν πνοὴν καὶ κάτωθεν οἱ ἕξι κουμπέδες διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάνης Κωνσταντίνου καὶ Γεωργίου Λιανῶν καὶ διὰ χειρὸς οἱ κάτωθεν ἕξι κουμπέδες Κωνσταντίνου Ἱερέως ἐκ τῆς χώρας ταύτης καὶ Σέριου μαθητοῦ αὐτοῦ. ΑΨΠΖ (1787) *Ὀκτωβρίου 23.*

Εἰς τὰ Ζαγόρια, μίαν ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας ὀρεινὰς περιοχὰς τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων, ἐπεσκέφθημεν:

1) τὴν Μονὴν Βουτσᾶς. Σῴζονται κελλία καὶ τὸ Καθολικόν, κατάγραφον μὲ τοιχογραφίας τοῦ 1680 καὶ δεσποτικὰς εἰκόνας τῆς ἰδίας ἐποχῆς. Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐνθρόνου εἰς τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον φέρει κάτωθεν ἐπίγραμμα τοῦ *οἰκτροῦ Ἰωάννου εἰκονογράφου.*

2) Τὸ χωρίον Μονοδένδρι, ἄνωθεν τῆς χαράδρας Βίκου, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ μὲ τοιχογραφίας τοῦ Μιχαὴλ ζωγράφου καὶ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου ἐκ τῆς κώμης Λινοτόπι, τοῦ 1620 (βλ. κατωτέρω σ. 303).

3) Εἰς τὸ χωρίον Νεγάδες ὑψοῦται μεγάλη τρίκλιτος βασιλικὴ μὲ στοὰν γύρω καὶ τοιχογραφίας τοῦ 1795 ἀπὸ τοὺς Καπεσοβίτας ζωγράφους Ἰωάννην καὶ τὸν υἱόν του Ἀναστάσιον (Πίν. 300 α).

Εἰς τοὺς Νεγάδες, ὅπως καὶ εἰς ὡρισμένα ἄλλα Ζαγοροχώρια (Τσεπέλοβον καὶ λοιπά), σῴζονται ἀκόμη τοιχογραφίαι εἰς ἀρχοντικά. Ζωγραφισμένα ἀπὸ λαϊκοὺς ζωγράφους, μὲ τὴν τεχνικὴν τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ναῶν, παριστάνουν ἐντὸς ὀρθογωνίων διαχώρων πολύχρωμα δοχεῖα μὲ ἄνθη, τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τζαμιά, ἐκκλησίας καὶ ἄλλα θέματα. Ἐπίσης εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν σῴζονται ἀκόμη καλλίγραμμοι παλαιαὶ γέφυραι, ὡς ἡ Γέφυρα Κόκκορη, ἡ Γέφυρα Λαζαρίδη, ἡ Γέφυρα Μύλου, ἡ Γέφυρα Καλογήρου καὶ πολλαὶ ἄλλαι. Ἐπεσκέφθημεν ἐπίσης τὰ χωρία Γρεβενίτι, Φλαμπουράρι, Κουκούλι, Βίτσα, Κήπους καὶ διεπιστώσαμεν ὅτι παντοῦ ὑπάρχουν ἐκκλησίαι κατάγραφοι.

Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ (Πίν. 300 β) εἶναι ἓν δεῖγμα χαρακτηριστικῆς λαϊκῆς τοιχογραφίας τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν τοῦ χωρίου Βλαχάτανον.

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς πρώτης ἐπαφῆς μὲ τὰ μνημεῖα τῆς ὑπαίθρου τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐνδεικτικῶς ὡρισμένα, ὑπῆρξεν ἀποκαλυπτικὴ τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

μέλλομεν νὰ συναντήσωμεν διὰ τὴν διαφύλαξιν τούτων. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ναοί, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθημεν, ἔχουν ἀνάγκην συντηρήσεως, ὅπως δὲ εὑρίσκονται μακρὰν καὶ εἰς χωρία ἐρημούμενα ἐσχάτως διὰ τῆς μεταναστεύσεως, κινδυνεύουν νὰ καταρρεύσουν λόγῳ ἐγκαταλείψεως. Ἄλλο μέγα ζήτημα εἶναι ἡ διαφύλαξις τῶν εἰκόνων ἀπὸ τὰς ἁρπακτικὰς βλέψεις τῶν ἀρχαιοκαπήλων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΕΩΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

Αἱ ἐργασίαι στερεώσεως ἐξετελέσθησαν διὰ συνεργείου κτιστῶν ἐκ Κονίτσης, οἵτινες εἶχον ἐργασθῆ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς ἀναστηλώσεις τῆς ΙΑ΄ Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων. Λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τῶν πιστώσεων καὶ τοῦ προκεχωρημένου χειμῶνος αἱ ἐργασίαι περιωρίσθησαν εἰς μνημεῖα χρῄζοντα ἀμέσου ἐπεμβάσεως καὶ ὁπωσδήποτε προσιτά.

Τὰς ἐργασίας ἐπέβλεψεν ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος, ὅστις καὶ ἐκθέτει κατωτέρω τὰ περὶ αὐτῶν.

ΑΝΝΑ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Κατὰ τοὺς μῆνας Δεκέμβριον 1965 καὶ Ἰανουάριον 1966 ἐξετελέσθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι στερεώσεως μνημείων:

1. **Κάστρον Ἰωαννίνων.** Ἐστερεώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν ἑτοιμόρροπα τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τοῦ Κάστρου ἐπὶ τῆς παραλιακῆς λεωφόρου Διονυσίου Σκυλοσόφου, ὡς καὶ τμήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβόλου (Πίν. 301 α - β). Ἐκλείσθη ἐπίσης δωδεκὰς εἰσόδων καταφυγίων, σκαφέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβόλου. Τέλος ἐστερεώθησαν ἑτοιμόρροπα τμήματα τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν Μάνθου Οἰκονόμου μπεζεστενίου καὶ ἐφράχθη τοῦτο διὰ σιδηροῦ πλέγματος.

2. **Τουρκικὸς λουτρὼν** (χαμάμ) ἐντὸς τοῦ Κάστρου Ἰωαννίνων. Ὁ θόλος του ἔφερε μεγάλας ὀπὰς καὶ μέγα τμῆμα τοῦ τυμπάνου εἶχε καταστραφῆ. Πρὸς στερέωσιν τοῦ θόλου ἀνεκτίσθη μέχρις ὡρισμένου ὕψους τὸ ὀκταγωνικὸν τύμπανον καὶ ἐκλείσθησαν διὰ παλαιῶν πλίνθων αἱ ὀπαὶ πλὴν τῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως, δι' ἣν δὲν ὑπάρχουν σαφῆ στοιχεῖα, ἐὰν ὑπῆρχεν ἐκεῖ παράθυρον ἢ ὄχι. Ἐστερεώθησαν δύο κόγχαι τοῦ πρώτου (βορείου) διαμερίσματος (Πίν. 302 α - β).

3. **Νῆσος Ἰωαννίνων.** Ἐγένετο ἀνάσυρσις τῶν κεράμων τῆς στέγης τοῦ νάρθηκος τῆς μονῆς Προδρόμου καὶ ἐπεσκευάσθη τὸ ὑπέρθυρον τῆς νοτίας θύρας αὐτοῦ. Ἐστερεώθη τὸ νότιον τμῆμα τοῦ δαπέδου τοῦ ἱεροῦ τοῦ ὡς ἄνω ναοῦ, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὑπάρχει κρύπτη. Εἰς τὴν μονὴν Ἁγίου Νικολάου Ντίλιου ἐγένετο μερικὴ ἀνάσυρσις τῶν κεράμων τῆς στέγης τῶν Δ. τοῦ καθολικοῦ κελλίων.

4. **Κορύτιανη Κατσανοχωρίων.** Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις κατὰ τὴν νοτίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ νεκροταφείου (Παναγίας) καὶ ἀφῃρέθησαν δύο δένδρα, ἅτινα ἐφύοντο παρὰ τὸν νότιον τοῖχον. Ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἀναγκαία, διότι οἱ τοῖχοι διεποτίζοντο καὶ κατεστρέφοντο αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ. Διὰ νὰ μὴ διαποτίζωνται τὰ θεμέλια, ἐστρώθη τὸ ἀνασκαφὲν τμῆμα διὰ σκυροκονιάματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτοποθετήθησαν πλάκες. Διηνοίχθη μικρὸς χάνδαξ, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ Ν. καὶ Α. τοῦ ναοῦ ρέοντα ὕδατα θὰ διοχετεύωνται Α. τοῦ περιβόλου τοῦ νεκροταφείου.

5. **Καλέντζι Κατσανοχωρίων.** Ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, διὰ τῆς ὁποίας διήρχοντο τὰ ὄμβρια ὕδατα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστρέφωνται αἱ τοιχογραφίαι.

6. **Ραβένια Δωδώνης.** Ἐγένετο διαμόρφωσις τῶν κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ κατασκευασθεισῶν πρὸ ἐτῶν τριῶν ἀντηρίδων, ὥστε νὰ μὴ διαποτίζωνται ἀπὸ τὰ ὄμβρια ὕδατα. Συνεπληρώθη ἡ τοιχοποιία τῆς βάσεως τῆς τριπλεύρου ἀψῖδος καὶ ἐγένετο μερικὴ ἀνάσυρσις τῶν πλακῶν τῆς στέγης.

7. **Μονὴ Παλιουρῆς.** Τὸ ἔδαφος κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ καθολικοῦ εἶναι πολὺ ὑψηλότερον τοῦ ἐσωτερικοῦ δαπέδου. Τὰ ἐκ τῆς στέγης καταπίπτοντα ὄμβρια ὕδατα διεπότιζον τὸ χῶμα καὶ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ καθολικοῦ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑφίστανται σοβαρὰν φθορὰν αἱ κοσμοῦσαι τὸν τοῖχον τοῦτον τοιχογραφίαι. Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις εἰς βάθος περίπου 0,80 μ. κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ καθολικοῦ, ὡς καὶ μικροτέρα τοιαύτη παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον. Τὰ ἀποχωματισθέντα τμήματα ἐστρώθησαν διὰ σκυροκονιάματος καλυφθέντος διὰ πλακῶν.

8. **Βροσίνα.** Ἐγένετο ἀνάσυρσις τῶν πλακῶν τῆς στέγης τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος εἰς τὴν διαλελυμένην μονὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀπέχουσαν 10΄ νοτίως τοῦ χωρίου.

9. **Πετροβίτσα Θεσπρωτίας.** Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἡ ΙΑ΄ Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια εἶχε προβῆ εἰς ἀνακατασκευὴν τῆς στέγης τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ ἐσωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς τῆς Κοιμήσεως. Ἤδη ἡ ἐργασία ἐκείνη συνεπλη-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

Ἤπειρος: α. Βουλγαρέλιον Ν. Ἄρτης. Κόκκινη Ἐκκλησιά. Προσωπογραφία Ἰωάννου καὶ Ἄννης Τζιμισκῆ. Τοιχογραφία 13ου αἰ., β. Ζερβοχώριον Θεσπρωτίας. Ἐκκλησίδιον Ἁγίου Δονάτου

Α. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

Ἤπειρος. Κυψέλη Θεσπρωτίας: α. Ἡ Τράπεζα τῆς μονῆς Ἁγίου Δημητρίου. ΒΑ. ὄψις, β - γ. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ἔτους 1242

Α. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

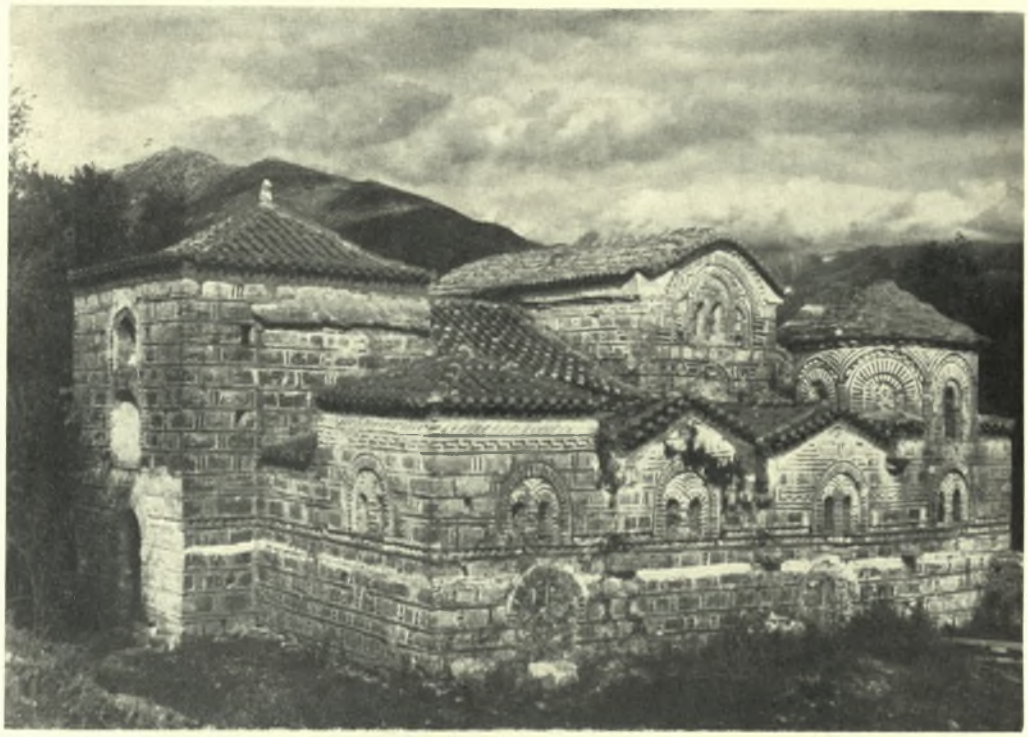

Ἤπειρος. Κυψέλη Θεσπρωτίας: α - β. Τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς Ἁγίου Δημητρίου καὶ ΒΑ. ἄποψις αὐτοῦ

Α. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

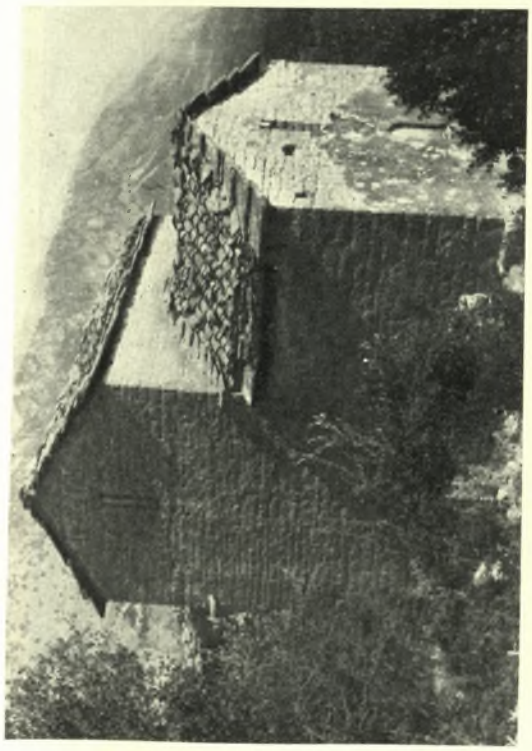

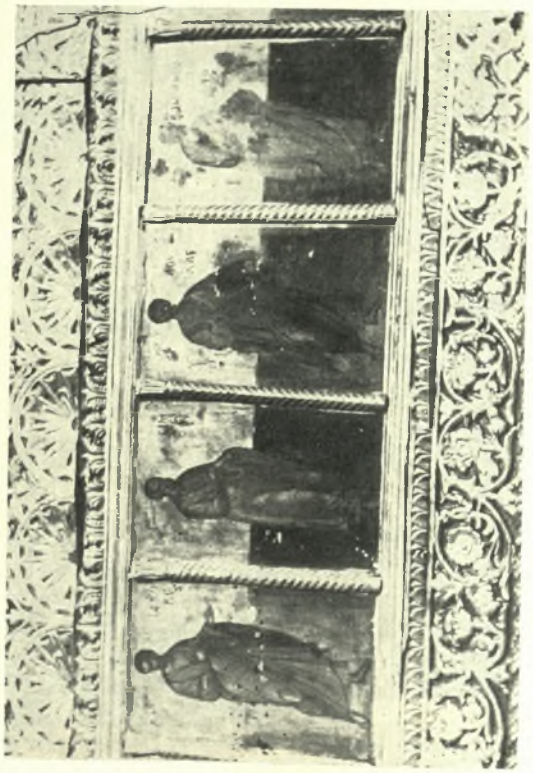

Ἤπειρος: α. Πέντε Ἐκκλησιὲς Θεσπρωτίας. Ναὸς Θεοτόκου, 1610, β. Βαγενῆσι Ν. Ἰωαννίνων. Ἀπόστολοι ἀπὸ τὴν Μεγάλην Δέησιν τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ Ἁγ. Γεωργίου, 17ου αἰ., γ. Πάτερον Κατσανοχωρίων. Ἁγία Παρασκευή. Εἰκὼν Θεοτόκου Βρεφοκρατούσης

Α. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209

Ἤπειρος. Ν. Ἰωαννίνων: α. Νεγάδες Ζαγορίου. Κοίμησις καὶ Ἀπόστολοι. Τοιχογραφία ἀπὸ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου, 1795, β. Βλαχάτανον. Γέννησις. Λαϊκὴ τοιχογραφία ἀπὸ τὸν ναὸν Ἁγίας Παρασκευῆς, 18ου αἰ.

Α. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
23/04/2024 10:40:30 EEST - 18.227.24.209